

Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın Kudüs Mutasarrıflığı ve Yahudi Göçü (1877-1889)¹

Rabia ELÇİ²

Yakup KARATAŞ³

Öz

Kudüs semavi din olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet için kutsal ve önemli bir merkez olarak ön plana çıkmıştır. Bu kutsal kimliği, bölgenin sık sık savaşlara, istilalara ve güç mücadelelerine sahne olmasına neden olmuştur. Kudüs, Müslümanlar için olduğu kadar Yahudiler açısından da derin bir anlama sahiptir. Yahudi inancına göre, Kudüs ve çevresi tanrı tarafından kendilerine vaat edilen topraklar arasında yer almaktadır. Ancak bölgede üstünlüklerini kaybettikten sonra şehri terk etmek zorunda kalmış ve sürgün hayatı yaşamışlardır. Buna rağmen bu diaspora Yahudileri, Kudüs'e dönme arzularını hiçbir zaman yitirmemişlerdir. Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren Kudüs'e göç etmiş ve bu göçler yüzyılın sonlarına doğru Siyonizm olarak bilinen bir milliyetçilik hareketine dönüşmüştür. Yahudilerin Filistin'e yönelmelerinin ardında, Osmanlı yönetiminin bazı idari düzenlemeleri de etkili olmuştur. 1858'de yayınlanan Arazi Kanunnamesi, bölgede toprak sahipliği sistemini düzenlemeyi hedeflemişti. Ancak bu düzenleme, uygulamada bazı sorunları da beraberinde getirdi. Filistinli çiftçilerin arazi vergisinden kaçmak için topraklarını başka isimler altında kaydettirmeleri mülkiyetin karışmasına yol açtı. Bu

Atif için: / Please Cite As:

Elçi, R., & Karataş, Y. (2024). Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın Kudüs mutasarrıflığı ve Yahudi göçü (1877-1889). *Journal of Turkic Civilization Studies*, 5(2), 285-299.

Geliş Tarihi / Received Date: 25.11.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.12.2024

¹ Bu çalışma birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında yürütüp Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde, 2022 yılında başarıyla savunduğu *XIX. Yüzyılda Kudüs Sancağı ve Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın Kudüs Mutasarrıflığı* başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nde yer alan verilerle oluşturulmuştur.

² Doktorant, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Trabzon. rabia.reig@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0866-2220

³ Prof. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı. yakup198025@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3356-0146

durumdan yararlanan varlıklı kişiler, bu arazileri satın alarak Yahudilere yüksek fiyatlarla satmaya başladılar. Bu süreç, bölgede ileride yaşanacak sorunların temelini attı. 1879'da Laurance Oliphant'ın⁴ bölgeye yönelik faaliyetleri, organize Yahudi göçlerini hızlandırdı. İlk büyük göç dalgası, 1882 yılında Rusya'daki Yahudi karşıtı şiddet olaylarının ardından gerçekleşti. Ardından 1890-1891 ve 1900'lerin başında ikinci ve üçüncü göç dalgaları yaşandı. Bu göçler, Osmanlı yönetimini önemli bir sorunla karşı karşıya bıraktı. 1877-1889 yılları arasında Kudüs Mutasarrıfı olarak görev yapan Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın politikaları, bu göç hareketlerinin yönetimi açısından önemlidir. Çalışmanın asıl amacı Rauf Paşa'nın faaliyetleri doğrultusunda Osmanlı Hükümeti'nin Filistin'e yaşanan Yahudi göçlerine karşı tutumunu resmî belgeler ışığında değerlendirmektir. Dolayısıyla araştırmanın temel kaynakları Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde çeşitli fonlarda yer alan arşiv vesikalardır. Çalışmanın sonucunda bölgedeki idari ve mali sıkıntılarının yanı sıra dış baskıların da sürdürülebilir bir göç politikası geliştirilmesini zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. Tüm bu gelişmeler, Kudüs ve çevresinde uzun vadeli siyasi ve demografik dönüşümlerin temelini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rauf Paşa, Yahudi Göçü, Siyonizm, Yahudi Diaporası, Kudüs.

The Governorship of Jerusalem by Şerif Mehmed Rauf Pasha and the Jewish Migration (1877-1889)

Abstract

Jerusalem has always stood out as a sacred center for three major religions throughout history. This sacred identity has caused the region to frequently be the scene of wars, invasions and power struggles. Jerusalem has a deep meaning for Jews as well as Muslims. According to the Jewish belief, Jerusalem and its surroundings are among the lands promised to them by God. However, when they lost their dominance in the region, the Jews were forced to leave the city and lived in exile. Despite this, these diaspora Jews never lost their desire to return to Jerusalem. Especially from the 19th century onwards, Jews who found support from many European states migrated to Jerusalem thanks to this support and these migrations transformed into a nationalist movement known as Zionism towards the end of the century. Some administrative regulations of the Ottoman administration were also effective in the Jews' direction of Palestine in line with this movement. The Land Code, published in 1858, aimed to regulate the land ownership system in the region. However, this regulation brought with it some problems in practice. It led to confusion of ownership as Palestinian farmers registered their lands under different names in order to avoid land tax. Taking advantage of this situation, wealthy individuals began to buy these lands and sell them to Jews at high prices. This process laid the foundation for future problems in the region. In 1879, Laurance Oliphant's activities in the region accelerated organized Jewish migration. The first major wave of migration occurred in 1882 following anti-Jewish violence in Russia. Second and third waves of migration followed in 1890-1891 and the early 1900s. These migrations presented the Ottoman administration with a significant problem. The policies of Şerif Mehmed Rauf Pasha, who served as the Governor of Jerusalem between 1877-1889, are important in terms of the management of these migration

⁴ İngiliz Muhafazakâr Partisi eski milletvekili, diplomat, seyyah ve yazar.

movements. Furthermore, when the Ottoman government's approach to Jewish migration to Palestine is evaluated in the light of official documents and Ottoman archives, it is understood that administrative and financial difficulties in the region as well as external pressures made it difficult to develop a sustainable migration policy. Therefore, the main sources of the research are the archive documents in various funds in the Ottoman Archives of the State Archives Presidency. All these developments formed the basis for long-term political and demographic transformations in Jerusalem and its surroundings.

Keywords: Rauf Pasha, Jewish Migration, Zionism, Jewish Diaspora, Jerusalem.

GİRİŞ

Kudüs, sahip olduğu dini mabetler ve stratejik önemi sebebiyle tarihin her döneminde dikkatleri üzerine çekmiş ve bu özelliği sebebiyle de pek çok savaşa sahne olmuştur. Ancak bu coğrafya üzerinde hiçbir savaş Arap Filistin halkı ve Yahudiler arasında süren savaş kadar uzun olmamıştır. Bu topraklar üzerinde günümüzde de devam eden Filistin ve Yahudi mücadelesi birçok devlet ve halkın tepkisine neden olmaktadır. Savaşın uzun yıllardır devam etmesinin ardında Yahudilerin Tanrı tarafından kendilerine vaat edildiğine inandıkları “Arz-ı Mev’ud” (vaat edilmiş toprak), ya da kutsal yer anlamında “Arz-ı Mukaddes” olarak anılan Kudüs topraklarına dönme ve oraya yerleşme arzularını hiç yitirmemiş olmaları yatmaktadır.

Yahudi inancına göre İsrailoğulları vaat edilmiş topraklara Hz. İbrahim zamanında yerleşmiş ve Hz. Süleyman'ın ölümüne kadar orada yaşamışlardır. Ancak Hz. Süleyman'ın ölümüyle beraber bölgedeki üstünlükleri son bulmuş ve bölgeye sırasıyla Asurlular, Babilliler, Persler, Grekler ve Romalılar hâkim olmuştur. Yahudiler bu imparatorlukların yönetimi altında bazı taşkınlıklarda bulunmuş ve yönetime itaat etmemişlerdir. Bu sebeple hem çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalmışlar hem de kutsal tapınakları yıkılarak dünyanın dört bir yanına dağıtılmışlardır (Ebu Şemmale, 2020: 42-44). Babillilerin hüküm sürdüğü dönemle birlikte Yahudiler göçe mecbur bırakılmış, özellikle Roma İmparatorluğu zamanında Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle baskı ve zulümler daha da artmıştır. Yahudi diasporasının başlangıcı sayılan sürgünler 1948 yılında İsrail Devleti kuruluna kadar devam etmiştir.

Anayurtlarından ayrılmak zorunda kalan diaspora Yahudileri Avrupa'nın değişik ülkelerinde barınmaya çalışmış ancak zaman içerisinde antisemitizm olarak da adlandırılan Yahudi karşıtlığı hareketi ile baskı ve zulümlere uğramıştır. XV. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'den çıkarılmış, daha sonra Rusya, Litvanya, İtalya ve Rodos'tan da sürülmüşlerdir. Sürgünler neticesinde Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalan bu Yahudilerin büyük bir kısmı Kuzey Afrika ve Anadolu'ya yerleştirilmiş, bazıları ise İstanbul başta olmak üzere Edirne ve Selanik gibi Balkan şehirlerine iskân edilmiştir.

Orta ve Doğu Avrupa'dan kovulan Yahudilerin de Osmanlı Devleti'ne sığınmasıyla Balkan topraklarındaki Yahudi nüfusunda ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Osmanlı Devleti XVII. yüzyılın başlarından itibaren Orta Avrupa'da güç kaybetmeye başlayınca, bölgedeki Yahudiler çeşitli zorluklar yaşamış ve bunun sonucunda Osmanlı topraklarında Filistin'in önemli merkezleri olan Kudüs, Halilürrahman, Safed ve Taberiye gibi yerlere göç etmiştir (Kaygısız, 2014: 54).

Yahudilerin Kudüs'e dönme arzularını birçok Avrupalı devlet desteklenmiştir. Öyle ki XIX. yüzyılın sonlarına doğru bu destek siyasal bir akıma, Siyonizm diye anılan bir çeşit milliyetçilik hareketine dönüşmüştür. Kutsal toprak Kudüs'ü bağrında saklayan Filistin'e Yahudilerin yerleştirilmesine yönelik ilk adımlar Siyonizm'in örgütlü siyasal bir hareket haline gelmesinden çok önce ortaya çıkmıştır. Ancak Yahudilerin İbranicede aliya adı verilen sistematik göç dalgaları yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşmış ve Osmanlı Devleti'ni müşkül bir duruma düşürerek neredeyse bütün siyasi dengeleri değiştirmişti (Avcı, 2004: 79).

İngiliz Başbakanı Benjamin Disraeli Yahudilerin en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Filistin coğrafyasında bağımsız bir Yahudi devleti kurulmasından yana tavır sergilemiştir. İngiltere Filistin coğrafyası üstündeki bu tavrını Dürzilerle iş birliği yaparak onları Araplara karşı kıskırtıp fitne ve fesat çıkarmak suretiyle Havran ve Taberiye ahalisini bölgeden tahliye edip oraya Yahudileri yerleştirme teşebbüsünde bulunarak da devam ettirmiştir (BOA, Y.PRK. BŞK., 4/52). Sir Moses Montefiero de 1855 yılında Yahudi kolonisi kurarak bölgede yaşayan Yahudilerin durumunun düzeltilmesi için çalışmıştır. Yahudilerin uluslararası çapta ilk organizasyonları ise 1860 yılında Adolphe Cremieux tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan başka Rothschild ailesi hem bu kolonilere destek vermiş hem de 1882'den itibaren Yahudiler adına Filistin'de toprak satın almıştır (BOA, HR.TH., 130/11). Avrupa'dan bir başka destekçi ise Kızılhaç'ın kurucusu Henri Dunant olmuştur (Türk, 2007: 72).

Kudüs ve çevresinde bir Yahudi devleti kurmayı hedefleyen Siyonizm'in lideri olarak tanımlanan Theodor Herzl 27 Ağustos 1897 tarihinde İsviçre'nin Basel kentinde üç gün süreyle devam eden, Birinci Siyonist Kongresi'ni toplamış ve yoğun bir ilgi görmüştür. Bu kongre hem sosyal hem siyasal anlamda adeta bir Yahudi akımı başlatmıştır. Basel Kongresi'nde Dünya Siyonist Teşkilatı'nın temeli atılmış ve Herzl kongrenin bitiminden sonra anı defterine şunları yazmıştır: *Ben Basel'de bir Yahudi devleti tesis ettim. Ben bunu bugün yüksek sesle söylesem bütün dünyadan bir kahkaha tufanı yükselir. Fakat bundan beş sene sonra belki elli sene sonra ise muhakkak herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır* (Öke, 2002,44). Herzl 1896 ile 1902 yılları arasında İstanbul'a ziyaretler gerçekleştirerek Osmanlı devlet adamlarıyla

iletişime geçmiş ve Avrupalıların göçe zorladığı Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine dair talepte bulunmuştur (BOA, Y..PRK.HR., 27/30). Ancak onun bu girişimleri Osmanlı Devleti nezdinde bir karşılık bulmamıştır (Sonyel, 2014, 370).

Osmanlı Devleti'nin Yahudi Göçüne Karşı Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi öncesinde yabancılara yapılan arazi satışı oldukça azdı. Ancak Tanzimatın getirdiği birtakım düzenlemelerle bu işlemlerin önü açılmıştır. Devletin, Filistin topraklarında uyguladığı özel bir satış politikası vardı. Bölgede alıcıların tabiiyetine göre satış izni veriliyordu. Osmanlı tebaası olmayan şahısların dinine bakılıyor, Müslüman ise tebaa gibi muamele ediliyordu. Müslüman değil ise Yahudi mi Hristiyan mı olduğuna bakılıyordu. Hristiyan alıcılar satışı serbest olan araziye genellikle satın alabiliyorken, Yahudi alıcılara satış yapılmıyordu. Çünkü yabancı Yahudilere Filistin'de arazi satışı yasaktı. (Bouazi, 2011: 92). 1858 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti çıkarmış olduğu bir kanunla arazileri sahipleri adına kaydetmiş ve tapu senetlerini bu isimler üzerinden çıkarmaya çalışmıştır. Bu durum neticesinde bir grup Filistinli çiftçi arazi vergisi ödememek için topraklarını farklı ya da hayali isimlerle kaydettirmiştir. Yapılan bu hata pek çok karışıklığa sebep olarak mirasçılar arasında bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yaşanan karışıklıklar neticesinde varlıklı bir kesim bu durumu avantaja çevirerek arazileri satın alıp daha sonra değerinin üstünde fiyatlarla Yahudilere satmıştır. Bu alım-satım karışıklığı, tapuların takip edilmesini zorlaştırarak bölgenin geleceğini tehlikeli bir zemine taşımıştır (Karaköse, 2018: 152).

Osmanlı Devleti özellikle Siyonist hareketin lideri konumundaki Theodor Herzl'in girişimleriyle Yahudilerin Filistin ve çevresine yönelik gelişen emellerini fark etmiş ve onların bölgeden toprak satın alıp, oraya yerleşmelerini ve siyasi organizasyonlarda bulunmalarını fermanlarla yasaklamıştır (BOA, Y. PRK. TŞF, 6/72). Devlet, her ne kadar aldığı tedbirlerle göçleri engellemeye çalışsa da pek başarılı olamamış ve ilki 1882 yılında olmak üzere 1890-1891 yıllarında ikinci ve 1900'lerin başında yaşanan üçüncü büyük göç dalgası ile bölgedeki hakimiyetini peyderpey kaybetmiştir.

1879 yılında İngiliz seyyah ve eski siyasetçi Laurance Oliphant Muhacirin-i Osmanî Kumpanyası adıyla bir şirket kurmayı amaçlayan ve Yahudilerin kendi dâhili yönetim birimlerini kurmaya imkân tanıyan bir göç planı ile Osmanlı Devleti'ne teklifte bulunmuştur. Sultan II. Abdülhamid bu teklifi siyasi ve idari açıdan doğru bulmadığı için reddetmiş ve Yahudilerin bölgeye yerleşmelerinin önünü kesmiştir (BOA. İ.DH., 1295/101862). Osmanlı hükümeti bölge için kurulmak istenen düzenin farkındaydı. Bu sebeple, şirket ya da banka gibi faaliyetler üzerinden bölgeye yerleşmek isteyenlerin

tekliflerini reddetmiştir. Osmanlı Devleti'ne yapılan başka bir teklifte ise Suriye ve çevresinde emlak ve arazi gibi rehinler ile akçe ikraz etmek üzere (yüksek faiz karşılığında) İngiltere'de bir banka tesis edileceği bildirilmiş, hükümet ise bu durumu onaylamayıp arazi rehinlerini kabul etmediğini bildiren bir nizamname yayınlamıştır (BOA. ŞD, 2272/86).

1884 yılına ait Yahudilerin Kudüs ve çevresine yerleşmelerini kısıtlayan fermanla tüm yerel yöneticilere ve İngiltere'deki konsolosluklara durumun tembih edilmesi için talimat verilmişti (BOA, HR. SFR.3., 299/100). Bu fermana göre Filistin ve kutsal topraklara gelen Yahudiler bölgede en fazla bir ay ikamet edebilirdi. Ancak bazı Avrupalı devletler (İngiltere, Rusya ve Fransa) bu kısıtlamayı kabul etmeyerek Osmanlı Devleti'ne diplomatik baskıda bulunmuş ve bu kararın yeniden gözden geçirilmesi yönünde çaba sarfetmişlerdir. Osmanlı Devleti karşılaştığı bu tavır neticesinde yabancı himayesinde bulunan Musevilerin Kudüs çevresinde kalabilme sürelerini bir aydan üç aya çıkarmak zorunda kalmış, Filistin'e yerleşme taleplerinin ise şartları değerlendirerek gerekli görüldüğü takdirde onaylayacağını belirten bir düzenleme yapmıştır (BOA, A.} MKT. MHM., 495/44). Avrupalı devletler yapılan bu düzenlemeyi de kabul etmemiş ve tekrardan Osmanlı hükümetine baskı yapmışlardı. İngiliz Konsolosluğu başta olmak üzere Fransız, Alman, Rus ve Amerikan konsolosları, ikametlerine izin verilmeyen Yahudilerin iadeleri hususunda sorun çıkarmıştır. Ancak Osmanlı hükümeti yeni bir düzenlemeden ziyade bu kez bu durumun yasal olduğunu konsoloslara tebliğ ederek karşılık vermiştir (BOA, DH. MKT., 1505/53).

Yahudilerin Kudüs topraklarında ikametlerine izin verilmemesine ek olarak arazi satın almaları da yasaklanmıştır. Bu yasağın denetlenmesi adına Yüksek İslam Meclisi, Ümmet Sandığı gibi bazı kurumlar kurularak denetleme sağlanmıştır. Ayrıca ulema tarafından, toprağını satanlara veya satılmasında yardımcı olanlara karşı o kişinin küfre girdiğine dair fetvalar verilmiştir (Altunbeğ Turgut, 2015: 50). Bununla beraber düzenleme yalnızca bu bölgeyi kapsayacak şekilde, tapu yoklama işlemi yapan görevlilerin şahıslar arasında resmi olmayan yollarla düzenlenen el senetlerine dayanarak tapu vermeleri bir süreliğine yasaklanmış ve bu muamelelerde azami ölçüde dikkat edilmesi gerektiği bildirilmiştir (BOA. DH. MKT, 2025/36). Aynı zamanda bölgeye ziyaret amaçlı gelenlerin din ve mezheplerini gösteren pasaportlara sahip olanların, ülkelerindeki Osmanlı Konsolosluğu'ndan tezkere almaları istenmiştir. Bölgeye üç aylık süre ile gelen ziyaretçilerin ise pasaport ve tezkerelerinin alınarak, bunların yerine geçerli olacak kırmızı renkli bir belge verilmiştir. Bu uygulama ile süresi dolan Yahudilerin Kudüs bölgesini terk etmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Hatta bu uygulama kapsamında süresi dolan Yahudilerin Kudüs dışına cebren sevk edildiği de görülmüştür (BOA, DH. MKT. 1471/101).

Tüm bu yasaklara rağmen göçün engellenememesi ve Yahudilerin arazi satın almış olmalarının en temel sebebi bürokrasinin uygulama aşamasındaki yetersizliğidir. Örneğin Osmanlı vatandaşı olan şahıslar adına arazi alımları gerçekleştirilmiş ardından bu araziler Yahudilere devredilmiş veya bir arazi sahibinin ölmesiyle beraber varisinin küçük yaşta olması sebebiyle kanunsuz yollara başvurulmuş araziler Yahudiler adına kaydettirilmiştir. Aynı şekilde bazı zengin Yahudi bankerler yerli halkı kendilerine borçlandırmak suretiyle onların mülklerine zorla el koymuş ve arazi sahibi olmuşlardır. Bir başka yöntem ise Yahudilerin İngiltere, Almanya, Fransa ve Avusturya gibi devletlerden vatandaşlık alarak sahip oldukları pasaportlarla bölgeye gelerek toprak satın almaları ve bölgeye yerleşmeleridir. Bunlarla beraber Osmanlı Devleti'nin yürürlüğe koyduğu kanunların eksik ve yetersiz yanlarının olması özellikle taşrada görev yapan memurların bu kanunları yeteri kadar kavrayamaması hatta bazılarının kendi başına rüşvetle hareket etmeleri arazilerin el değiştirmesini daha kolay hale getirmiştir (Öke, 2002: 85). Ayrıca devletin sadece miri araziler üzerinde uygulayabildiği düzenlemeler ve önlemlerin, yüzde yirmisi özel mülkiyette bulunan topraklar için geçerli olmayışı da en temel etkenler arasındadır. (Öke 1981: 96-97).

Rauf Paşa'nın Yahudi Göçüne Karşı Tutumu

Kudüs 1871 yılı itibariyle doğrudan merkezi hükümete bağlanarak müstakil bir mutasarrıflık olarak yeniden teşkilatlandırılmıştı. Kudüs'ün statüsünde yapılan bu değişiklik diğer sancaklara kıyasla onu daha yüksek bir mertebeye ulaştırdığı için bölgede görev yapan mülki amirlerin rütbe ve unvanlarında da bu yönde değişiklik yaşanmıştır. Dolayısıyla Kudüs Mutasarrıfı fiilen vali ile eşit bir statüye kavuşmuştu. XIX. yüzyılın başından itibaren Kudüs'e atanan mutasarrıflar "Rumeli Beylerbeyi" payeli ve "Paşa" unvanlı yöneticiler olup, 1897 yılından sonra ise "Bey" unvanı almışlardır. Bölgeye atanan yöneticiler genellikle üst düzey devlet kademesinde görev almış veya padişahın yakın çevresi Mabeyn-i Hümayun katipliğinden gelmişlerdir. Devletin bu tutumu pratikte Kudüs'ün iktidar nezdinde önemine işaret etmektedir. Ancak bölgeye atanan birkaç mutasarrıf dışında Kudüs Mutasarrıflarının görev süreleri ortalama iki yıllık bir süre zarfında tutulmuştur. 1877-1889 yılları arasında bölgede 12 yıl gibi uzun bir süre görev yapan Rauf Paşa bu genellemenin dışındadır.

Asıl adı Şerif Mehmed Rauf olan paşa 1838 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1923 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Bosna Valisi Şerif Osman Paşa'nın oğludur. Eğitim hayatı yoğun ve verimli geçen paşa Paris'te de eğitimler alarak 1861 yılında İstanbul'da Babıâli Tercüme Odası'nda göreve başlamıştır. Beyrut, Bitlis, Elâzığ, Şam, Erzurum ve Selanik valiliklerinde bulunmuş ve II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra (19-27 Temmuz 1908) kısa bir süreliğine

İstanbul Şehremînliği yapmıştır. Bu görevinden sonra Halep ve Aydın valiliklerinde bulunan paşa, 16 Nisan 1909'da Tevfik Paşa Hükümeti'nde Dâhiliye Nazırlığı görevine atanmıştır. Burada da çok kısa bir süre görev yaptıktan sonra 15 Mayıs 1909'da Mısır Fevkalade Komiserliğine atanmıştır. Mısır'da on yıl görev yapmış, Ağustos 1919'da Şûrâ-yı Devlet Reisi olmuş birkaç ay sonra ise 15 Eylül 1919'da Ayan Meclisi üyeliğine atanmıştır (Akgündüz, 2015: 281). Devletin çeşitli kademelerinde uzun yıllar görev yapan Rauf Paşa, adaletli ve dürüst biri olarak tanınmıştır. Görev yaptığı yerlerde yaşanan taşkınlıkları ustalıkla bastırması ve görevi süresince rüşvetle mücadele etmiştir. Rauf Paşa'nın en önemli görevlerinden biri de 1877-1889 yılları arasında Kudüs Mutasarrıflığıdır. Bu göreve özellikle bölgeye yoğun olarak Yahudi göçlerinin yaşandığı bir dönemde atanması ve uzun yıllar görevde kalması tesadüf değildir.

Osmanlı hükümeti bölgede görev yapan valiler üzerinde denetimini korumak amacıyla yöneticilerin görev yerlerini sık sık değiştirmiştir. Bu sayede üst düzey görev yapmakta olan yöneticiler sorumlu oldukları vilayetlerde kendi otoritelerini kabul ettirmeye zaman bulamaz, daha da önemlisi kendi teşebbüsleri ile köklü reformlar gerçekleştiremez ve bölgenin mali kaynakları üzerinde geniş bir tasarruf hakkına sahip olamazlardı. Rauf Paşa, görevde kaldığı süre zarfında Kudüs'te farklı kiliseler arasında Kutsal Yerler üzerine çıkan kavgalara hakemlik etmek, Yahudi göçü girişimlerini engellemek, yerli halk arasında çıkan çatışmalarda aracı rol üstlenmek, yabancı devletlerin konsoloslarıyla görüşme ve şehrin fiziki şartlarını iyileştirmek gibi pek çok görev üstlenmiş ve yerli halkla nispeten iyi ilişkiler kurmuştur. (Kushner, 1999: 277-278.) Ayrıca bölgede asayişe son derece önem vermiş ve kolluk kuvvetlerinin şartlarının iyileştirilmesi için faaliyetlerde bulunmuştur. Maliye alanında Sadarete sık sık raporlar sunmuştur. (BOA. İ. DH., 749/61181; BOA. Y..PRK.UM., 5/46).

Osmanlı belgelerine göre Yahudilerin Filistin'e ilk ciddi göçü 1880-1882 yılında gerçekleşmiştir. Bu Yahudilerin tercihi Belka sancağı olmuştur (BOA, İ.MMS., 66/3114). Özellikle bu yıldan itibaren Osmanlı topraklarına yoğun bir Yahudi göçü söz konusudur. Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti bir irade yayınlarak, Osmanlı topraklarına yerleşmek isteyen Musevi muhacirleri kanunlar doğrultusunda hareket etmeleri ve Filistin dışına yerleştirilmeleri koşuluyla kabul etmiştir. (BOA, DH.MKT., 6/7). Ancak bu düzensiz göçmenlerin hem kanunlara uymaması hem de hükümetin işaret ettiği yerlere gitmemeleri üzerine Osmanlı hükümeti Yahudilerin Filistin'e göçünü yasaklamıştır. Ayrıca toprak satışı hususunda kısıtlayıcı uygulamalara yönelmiştir. Öyle ki Sultan II. Abdülhamid alınan bu tedbirlere ek olarak arazi satışlarının önüne geçebilmek için bazı toprakları kendisi satın alarak

Yahudilerin buralara sahip olmasını engellemeye çalışmıştır (Öke 1981: 96-97).

Sultan II. Abdülhamid döneminde Yahudi göçüne ve Kudüs'ün kalkınmasına yönelik alınan tedbirleri Rauf Paşa sadakatle takip etmiştir. Paşa, bölgedeki görevi boyunca cesur kararlar alarak pek çok konuda inisiyatif kullanmıştır. İlk olarak arazi satın almaları yasak olmalarına rağmen belli bir miktar araziye eline geçiren Yahudilerin satış sözleşmelerini iptal etmiştir. Yerli halktan arazisi olan çiftçilerle iletişim kurup onları maddi ve manevi anlamda destekleyerek yapmış oldukları arazi anlaşmalarından vazgeçirmeye gayret etmiştir. Sana'dan Kudüs'e gelip yerleşmek için ev ve emlakini satan Yahudilerin bu faaliyetlerinin önüne geçmeye çalışmıştır (BOA. DH. MKT., 1367/18). Sivil ve askeri bürokrasi ile ilişkilerini en üst düzeyde tutarak resmi talimatların uygulanma sürecine hız kazandırmıştır. Bu tavrıyla rüşvet söylentilerinin önüne geçilmesi ve hem kaçak göçmen girişini engellemek hem de yol güvenliğini sağlamak için sınırda sıkı bir kontrol mekanizması kurarak uygun yerlere bölükler yerleştirmiştir (BOA. HR. SYS., 1526/1).

1870/71 yıllarında Kudüs Mutasarrıflığında toplam nüfusun 50.000 civarında olduğu düşünülmektedir (Demirkol, 2017: 43). 1877 yılında Kudüs mutasarrıflığına atanan Rauf Paşa'nın ilk icraatlarından biri de nüfus meselesine hâkim olmaktı. Bu sebeple Kudüs'teki konsolosluklardan korunan vatandaşlarının listelerini hazırlamalarını istemiştir. Ayrıca otel sahiplerinden de misafirlerinin listelerini yetkililere bildirmelerini isteyerek şehirdeki yabancı nüfusun yoğunluğunu tespit etmeye çalışmıştır. Bununla beraber bölgedeki yabancı matbaacılık faaliyetlerine yönelik yeni bir basın kanunu uygulanması için çalışmalar gerçekleştirmiş ve yabancı postaneleri kapatma girişiminde bulunmuştur. (Kushner, 2005: 369-376).

Bölgedeki yabancıların herhangi yeni bir dinî, eğitim, hayır kurumu veya sıhhi kurum açma girişimleri tamamen merkezi hükümetin izin ve yetkisine bırakılmıştı. Bölgede Ortodoks Rum ve Yahudilerin hamiliğini yapmak isteyen Rusyalı Siyonistler Osmanlı hükümetine sık sık başvurarak bölgede bulunan yoksul halk için çeşitli kurumlar inşa etmek istemiştir. Özellikle Yahudi halkının tedavisiyle ilgilenecek hastaneler inşa etmek amacıyla ruhsat istemiş, ancak Yahudilerin Filistin bölgesinde yerleşmelerinin yasak olması sebebiyle, konuya ilişkin ruhsat verilmesi bu kararın ihlaline sebep olacağından buna ilişkin görüş istenmiştir (BOA, DH.MKT., 1571/67). Bunun üzerine Rauf Paşa bölgedeki tüm yabancı hekimlere belgelerini Osmanlıca onaylatma zorunluluğu getirerek bölgedeki misyonerlik faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde Rusya Yahudileri, Osmanlı Devleti'nin Moskova büyükelçisi aracılığıyla yeniden iletişime

geçerek Moskova'da Musevilerden oluşan tıbbi heyetin Filistin'e gitmesini sağlamıştır. (BOA, DH.EUM.4. Şb, 21/58).

Osmanlı hükümetinin Yahudi göçüne yönelik aldığı tedbirlerden daha fazlasını uygulamaya çalışan Rauf Paşa yabancıların Kudüs'te arazi satın almasına izin veren yasayla çelişen, aslında yabancıların mülk edinmeleri veya devlet arazisi üzerinde inşaat yapma izni almalarını kapsayan yasayı da giderek daha zor hale getirmiştir. Zaten Osmanlı hükümeti tarafından yerel işlerde önemli bir otorite haline getirilmeye çalışılan mutasarrıflık vazifesinde Rauf Paşa, bu politikayı özellikle Yahudi göçmenler özelinde daha sıkı bir şekilde uygulamıştır. Paşanın bu tavrı neticesinde bölgede konsoloslukları bulunan Avrupalı devletler duruma tepki göstermişlerdir. Ancak Rauf Paşa gelen tepkileri yumuşatarak tedbirlerin genel bir kapsayıcılıkta olduğunu, herhangi bir devletin vatandaşını dışlayıcı bir nitelik taşımadığını belirterek yatıştırmıştır. Hiçbir güce karşı kayırmacı davranmayan Rauf Paşa'nın bu sert tutumu karşısında Joseph Krieger adlı Yahudi bir sekreter onu, Yahudilerin şimdiye kadar uğraşmak zorunda kaldığı en sert yöneticilerden biri olarak tanımlamıştır (Kushner, 2005: 374).

Dönemin öne çıkan çatışmalarından olan Kutsal Yerler problemi Rauf Paşa zamanında da devam etmiştir. Kutsal Yerler üzerine çıkan kavgalara hakemlik eden paşa Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak adına bazen daha esnek bir tavır sergilemiştir. Örneğin Kudüs'teki Latin din adamları üzerindeki koruma hakkı konusunda Fransa ve diğer Katolik milletler arasında devam eden rekabette hem Fransızların hem de diğer Katolik konsolosların müdahalesine izin vererek yetkililere daha iyi bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Bir başka hadisede ise kendini Ortodoks Hıristiyanların koruyucusu olarak gören Rusya ve Rum Ortodoks Kilisesi arasındaki çatışmada, Osmanlı topraklarında bulunan Kiliseden yana tavır sergilemiştir. 1879'da Hebron'un baş hahamının pozisyonu hakkında bir tartışma meydana geldiği zaman bu tartışmalara müdahale ederek iki haham arasındaki gerilimi bitirmeye uğraşmıştır. Yine 1881 yılında çeşitli sebeplerle suçlanan iki din adamını Sina'ya sürgün etmiştir. 1885 yılında benzer bir hadise de ise sürgüne mahkûm edilen Yunan rahiplerinden birinden yana tavır sergileyerek sürgün edilmesini engellemiştir (Kushner, 2005: 371). Görülüyor ki Rauf Paşa gayrimüslimler için oldukça hassas konularda bile elinden geleni yapmış, cemaatlerin içişlerine müdahale edip çözüm yolu bulmuştur. Her ne kadar Kutsal Yerler meselesinde çıkan çatışmalarda pek çok kez tarafsız davranmışsa da yaşanan hadiseler dikkatle takip edildiğinde yerel topluluklara, Rumlara veya Ermenilere karşı zaman zaman bir nebze daha hassas bir tavır sergilediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Tarihinin en huzurlu ve güvenli yıllarını Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Filistin bölgesi ilk olarak “Kutsal Yerler Meselesi” ile uluslararası bir sorun olmuştur. XIX. yüzyılda bölgeye yönelik başlayan Yahudi göçleri Filistin ve çevresinin kaderini etkileyen ve ilerleyen yıllarda Ortadoğu bölgesinin şekillenmesine yol açan en önemli olaydır. Ortadoğu’da bir üs elde etmek isteyen batılı devletler Yahudilere koruma sağlayarak onların Filistin’e yerleşmelerini teşvik etmiştir. Bunu XIX. yüzyılın sonuna kadar tam anlamıyla başardıkları söylenemez ise de bölgede hızlı bir değişimin yaşandığı gerçeği de yadsınamaz. Özellikle Sultan II. Abdülhamid ve bölgede görevlendirdiği valileri burada yaşanan hadiseleri hassasiyetle takip etmiş ve Yahudi göçünün önlenmesi için birtakım tedbirler almıştır. Ancak, Yahudilerin hamiliğini üstlenen Avrupalıların baskısı ve yerli halkın milli bilincinin eksikliği göçü engelleme çabalarında istenilen başarıya ulaşılmasını engellemiştir.

1871 tarihli Vilayet Nizamnamesiyle Kudüs, doğrudan merkeze bağlı sancak olarak teşkilatlandırılmıştı. Bu yıldan itibaren Akka ve Kuzey Filistin’de olan siyasi etkinin yoğunluğu belirgin bir şekilde Kudüs ve daha güneye kaymıştır. Kudüs’ün 1871 yılında aracısız olarak İstanbul’a bağlanmasıyla Kudüs Mutasarrıfı fiilen vali ile eşit statüye yükselmiş ve diğer sancaklara göre daha imtiyazlı bir konuma erişmiştir.

Rauf Paşa Osmanlı vatanseveri ve Osmanlı çıkarlarına bağlı bir devlet adamıydı. Kudüs’teki davranışını tanımlayan özellik, büyük bir bilgelik ve kişisel bütünlüğüyle birlikte kararlılık ve olaylara mantıklı bir şekilde müdahale edebilme yeteneğiydi. Bazı durumlarda bölgedeki zor koşulların onun icraatlarına engel olabileceği düşünülse de Rauf Paşa sahip olduğu nitelikler sayesinde bu zorlukların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Yeri geldiğinde, çatışmaların kanlı savaflara dönüşmesini engellemek için güç kullanmaktan çekinmemiştir. Osmanlı Devleti’nin uyguladığı tüm yasal önlemlere rağmen, Yahudiler Kudüs’e yerleşmeyi başarmış, tarımsal alanlarda koloniler oluşturmuş ve kendilerine uygun yerleşim bölgeleri inşa etmişlerdi. Rauf Paşa, bu bağlamda, Siyonist plana karşı direniş sergilemiş, göçler konusunda merkezi hükümeti sürekli uyararak yerel basını da yanına alıp aktif bir göçmen karşıtı kampanya yürütmüştür. Ancak netice itibarıyla başarılı olamamış bölgedeki Yahudi nüfusu günden güne artmıştır.

Batılı devletler ve Siyonist örgütlerin etkisiyle Kudüs ve çevresine yerleşmeye çalışan Yahudiler, süreç içinde bazı yerel yöneticilerin hata yapmalarına neden olmuştur. Bölge sakinlerinden bazıları, gelecekte oluşabilecek tehlikeyi öngöremeden, cömert miktarda paralar karşılığında topraklarını zengin Yahudi iş insanlarına satmışlardı. Yahudi göçü, 1882 yılında İngilizlerin Mısır’ı işgal etmesiyle farklı bir perspektifle ele alınmıştır. Bu tarihten sonra bölgeye büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Osmanlı Devleti,

bu nedenlerden dolayı Yahudilerin Filistin bölgesine girmesini ve yerleşmelerini engelleyememiştir. Sonuç olarak, alınan tüm tedbirlere rağmen XIX. yüzyıl boyunca Filistin’de Yahudi nüfusu başta olmak üzere gelirler, demiryolu ve karayolları, okullar, hastaneler, sosyal yardımlar ve kültürel faaliyetler artarak gelişim göstermiştir. Yahudi göçü ve dış devletlerin nüfuz alanlarının genişlemesi engellenememiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

(BOA, A.} MKT. MHM., 495/44).

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye (DH.EUM.4.Şb.): 21/58.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT):1367/18, 6/7, 1471/101, 1571/67, 1505/53.

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR. SFR.3.): 299/100

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.): 1526/1.

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR. TH.):130/11.

İrade Dâhiliye (İ.DH.): 1295/101862, 749/61181.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.): 66/3114.

Yıldız Perakende Evrakı Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK. BŞK.): 4/52.

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK. HR.): 27/30.

Yıldız Perakende Evrakı Teşrifat-ı Umumiye Dairesi (Y.PRK. TŞF.): 6/72.

Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK. UM.): 5/46.

B. Araştırma-İnceleme Eserler

Akgündüz, A. (2015). *Arşiv Belgeleri Işığında Dahiliye Nezareti Tarihi*. Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı.

Altunbeğ, C. (2015). *Ortadoğu ve Filistin (1920-1949)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal, Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Avcı, Y. (2004). *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Bouazı, B. (2011). *19. Yüzyılda Filistin’de Arazi Satışları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirkol, E. (2017). *Kudüs ve II. Abdülhamid*. İstanbul: Taş Mektep Yayınları.

Karaköse, H. (2018). Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortasından XX. Yüzyıl Ortalarına Kadar). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 4(2), ss.150-165.

Kaygısız, H. (2014). *Filistin’e Yapılan Yahudi Göçleri (1881–1917)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

Kushner, D. (1999). The District of Jerusalem in the Eyes of Three Ottoman Governors at the End of the Hamidian Period. *Middle Eastern Studies*, 35(2), ss.83-102.

Kushner, D. (2005). *Rauf Paşa Governor of Jerusalem 1877-1889*. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, ss. 369-376.

Öke, M. K. (1981). *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*. İstanbul: Kervan Yayınları.

Öke, M. K. (2002). *Siyonizm’den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*. İstanbul: Ufuk Kitapları ve Yayıncılık.

Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın Kudüs Mutasarrıflığı ve Yahudi Göçü (1877-1889)

- Sonyel, S. R. (2014). Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şerif Emin Ebu Şemmale. (2020). "Beyt'ül Makdis: İlk Çağlardan Modern Zamanlara Kısa Bir Tarih" (Ed. Abd Al-Fattah El Awaisi, Muhittin Ataman). *Kudüs: Tarih-Din-Siyaset*, İstanbul: Seta Kitap.
- Türk, F. (2007). Yahudi Devleti'nin Demografik Temelleri: Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı Devleti'nin Filistin Siyaseti. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), ss.69-104.

Etik Beyan

"Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın Kudüs Mutasarrıflığı ve Yahudi Göçü (1877-1889)" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Herhangi bir çatışma durumu söz konusu değildir.

EXTENDED ABSTRACT

Jerusalem attracted attention with its religious shrines and important scenes in history, and this was the feature of many wars during this period. However, no war in this geography has been as long as the war between the Arab Palestinian people and the Jews. The Palestinian and Jewish struggle, which continues today on these lands, causes reactions from many states and people.

According to Jewish belief, the Israelites entered the promised land. It was settled in the time of Abraham and Hz. They lived there until Solomon's death. However, Hz. With the death of Solomon, their superiority in the region ended and the region was dominated by the Assyrians, Babylonians, Persians, Greeks and Romans respectively.

Diaspora Jews, who had to leave their homeland, tried to take shelter in different countries of Europe, but over time, they were subjected to oppression and persecution due to the anti-Jewish movement, also called anti-Semitism. Many European states supported the Jews' desire to return to Jerusalem. So much so that in the XIX. Towards the end of the century, this support turned into a political movement, a kind of nationalist movement called Zionism.

Before the Tanzimat Period in the Ottoman Empire, land sales to foreigners were very low. However, the way for these transactions was paved with some regulations brought by the Tanzimat. The state had a

special sales policy implemented in Palestinian lands. Although the state tried to prevent migration with the measures it took, it was not very successful and gradually lost its dominance in the region with the first major migration wave in 1882, the second in 1890-1891, and the third major migration wave in the early 1900s.

In the 1884 edict restricting Jews from settling in Jerusalem and its surroundings, all local administrators and consulates in England were instructed to warn about the situation (BOA, HR. SFR.3., 299/100). According to this edict, Jews who came to Palestine and the Holy Land could stay in the region for a maximum of one month. However, some European states (England, Russia and France) did not accept this restriction and put diplomatic pressure on the Ottoman Empire and made efforts to reconsider this decision. In addition to not being allowed to reside in Jerusalem, Jews were also prohibited from purchasing land. Despite all these prohibitions, the main reason why immigration could not be prevented and Jews bought land was the inadequacy of the bureaucracy in the implementation phase. As of 1871, Jerusalem was reorganized as an independent governorship, directly connected to the central government. Since this change in the status of Jerusalem brought it to a higher level compared to other sanjaks, there was also a change in the ranks and titles of the civil administrators working in the region. Therefore, the Governor of Jerusalem had de facto equal status with the governor.

Pasha, whose real name was Şerif Mehmed Rauf, was born in Istanbul in 1838 and died in Istanbul in 1923 and II. Immediately after the declaration of the Constitutional Monarchy (19-27 July 1908), he served as the City of Istanbul for a short time. After this duty, the pasha served in the governorships of Aleppo and Aydın, and was appointed as the Minister of Internal Affairs in the Tevfik Pasha Government on April 16, 1909. After serving here for a very short time, he was appointed Extraordinary Commissioner for Egypt on 15 May 1909. He served in Egypt for ten years, became the Chairman of the State Council in August 1919, and a few months later, on September 15, 1919, he was appointed as a member of the Notable Council.

Sultan II. Rauf Pasha faithfully followed the measures taken for Jewish immigration and the development of Jerusalem during the reign of Abdulhamid. Pasha took courageous decisions and took initiative on many issues throughout his tenure in the region. First of all, he canceled the sales contracts of the Jews who acquired a certain amount of land, even though they were prohibited from purchasing land.

Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın Kudüs Mutasarrıflığı ve Yahudi Göçü (1877-1889)

Any attempt by foreigners in the region to open any new religious, educational, charitable or sanitary institution was left entirely to the permission and authority of the central government. Russian Zionists, who wanted to protect the Orthodox Greeks and Jews in the region, frequently appealed to the Ottoman government and wanted to build various institutions for the poor people in the region. Rauf Pasha, who tried to implement more measures than the Ottoman government's measures against Jewish immigration, made it increasingly difficult for foreigners to acquire property or obtain permission to build on state land, which contradicted the law allowing foreigners to buy land in Jerusalem. Rauf Pasha, who was already trying to become an important authority in local affairs by the Ottoman government, implemented this policy more strictly, especially for Jewish immigrants.